

Kritiikin neulansilmät

Tarmo Malmbergin **Journalismikritiikin** kritiikkinä on esineen arvostelu muodossa "x on hyvä (huono tms.), koska..." (s. 9). Journalismikritiikki esittää arvostelmia muotoa "se ja se konkreettinen journalismi on hyvää (huonoa tms.) journalismia, koska..."

Kaikilla tai ainakin useimmilla ihmisillä lienee kriittisiä käsityksiä journalismista, ainakin pyydettyä. On kuitenkin tehtävä ero yhtäältä ateoreettisen ja luonnollisen sekä toisaalta tieteellisen kritiikin välillä (s. 38). Tieteellisen kritiikin luonteeseen kuuluu, että se erottaa toisistaan asian ilmene-
misen (x) ja sen olemuksen (X) ja perustaa x:ää koskevan arvostelunsa x:n ja X:n, ilmiön ja olemuksen vastaavuuteen tai vastaamattomuuteen. Tieteellinen kritiikki - toisin kuin ateoreettinen ja luonnollinen - perustuu **päteviin** kriteereihin, jotka ilmiön olemuksen tiedostaminen antaa. Käytännössään journalismin tieteellinen kritiikki tähtää "siihen, että journalismi [x] vastaisi paremmin sitä mitä sen tulisikin olemuksensa [X] mukaisesti olla" (s. 38). Journalismin kritiikin tarkoituksena on, että journalismi käytännössä vastaisi paremmin käsitettään, ideaansa.

Journalismin tieteellinen kritiikki on "asian perusteiden tai päte-

vyiden arviointia" - ja Malmberg toteaa tässä yhteydessä: sellaista kuin esimerkiksi "Marxin 'poliittisen taloustieteen kritiikki'" (s. 9). Koetan selventää Malmbergin journalismikritiikin luonnetta vertaamalla sitä juuri Marxin poliittisen taloustieteen kritiikkiin.

Pääoman alaotsikkonahan on "Kritik der politischen Oekonomie", ja yleensä ajatellaan, että **Pääomassa** on kritikoitavana paitsi kapitalismin poliittinen taloustiede myös itse kapitalistinen talous (tai talous- ja yhteiskuntajärjestys). Vastaavasti Malmbergin journalismikritiikin varsinaisena tarkoituksena on journalismin itsensä kritiikki, vaikka hän **Journalismikritiikissä** kritikoikin etupäässä joitakin journalismin teorioita.

Jos Marxin kapitalismikritiikki olisi samanluonteista kuin Malmbergin journalismikritiikki, tähtäisi "Kritik der politischen Oekonomie" käytännössä siihen, että kapitalismin ilmiö ja olemus vastaisivat paremmin toisiaan, että siis kapitalismista tulisi käytännössä paremmin käsitteensä mukaista. Ensi alkuun tämä kuulostaa oudolta. Onko mitenkään ajateltavissa, että Marxin ohjelmana olisi ollut: tulokoon kapitalismista paremmin käsitteensä mukaista?

Ja sittenkään ei se ajatus,

että Marxin kritiikin käytännöllisenä tarkoituksena olisi kapitalismi, joka olisi paremmin sitä mitä sen olemuksensa mukaisesti pitäisikin olla, ole niin mahdoton kuin ensi kuulemalta tuntuu. Esimerkiksi Noro (**Tiede ja edistys** 2/82, s. 85) on huomauttanut, että Marxille "hänen vastustajansa, kapitalistinen tavaratuotanto, sisälsi myös sivilisatoriikan. Se tuotti, Marxin käsityksen mukaan, koko ajan kommunismin mahdollisuuksia. Eikä vain tuotantovoimissa vaan myös rikkaan ja vapaan yksilön mahdollisuuden." Niinpä, Noro toteaa, "Marxilla nyt on edessä vastustaja, jossa proletariaatilla on paljon menetettävää: kokonainen sivilisatoriikka". Mutta silloinpa uhkaakin kritiikki muuttua affirmatiiviseksi: "Sivilisoivine vaikutuksineen vastustaja, kapitalismi, onkin Marxin puolella. Riistoyhteiskunnan kuoren alla on rationaalinen ydin, jossa kaikki menee hyvin." Tästä näkökulmasta voidaan hyvinkin sanoa, että Marxin kapitalismikritiikki tähtää siihen, että kapitalismi käytännössä vastaisi käsitettään: "Kapitalismi luo vimmatusti koko ajan kommunismia, meidän (Marxin) on se vain tunnistettava" (Noro, 86).

Samantapaista paradoksaalisuutta sisältyy Malmberginkin tarkasteluun: sen journalismin kritiikki pyrkii muuttumaan affirmatioksi. Kuullaanpa vain: Malmbergille journalismi "on itsessään aitoa vapauden realisointia johon arjen pätevät toimijat ovat kykeneviä. Se on ihmisen ääntä, koska se olennoi ihmisen ideaa. Journalismi on eettistä koska se tähtää vapaan maailman luomiseen, ja tämä on jo suhteellisesti toteutunut utopia" (Malmberg, 175). Eikä siinä kaikki. Ihmisen ideaan perustettu journalismikäsitys (josta Malmbergin esimerkki on Pekka Korhosen lisen-

siaattityö vuodelta 1982) on vielä sikäli pulmallinen, että se "jättää journalismin oman äänen puolinaiseksi" (Malmberg, 175). Journalisminäet "ei ole vain sitä mitä journalistit tahtovat tai sanovat sen olevan. Journalismilla on oma rationaalisuutensa. Se ei ole vain yleistä historian päämäärä- (Weber tai pääomalogiikka) tai viestintärationaalisuutta (Habermas tai informaatioajattelu) vaan myös omalaatuisensa massaluonteisen tekstiviestinnän järkeä". (175). Näin Malmberg käsittääkseni tulee lähelle tilannetta, jota Noro kutsuu vanhan Hegelin tilanteeksi: "Hyvä on mahti, joka toteuttaa itsensä", journalismissakin, siitä riippumatta mitä journalistit itse tahtovat tai sanovat - meidän (journalistien) on se vain tunnistettava, nimittäin journalismin spesifinä järkenä, olemuksena. Kritiikki taipuu affirmatioksi: todellinen on järkevää ja järkevää todellista.

Mitä vikaa sitten affirmatiivisessa kritiikissä on? "Affirmatiivisellakin kritiikillä on perusteensa", Malmberg sanoo (175). - Mitä vikaa siinä on, että on todellisen järkevyyden ja järkevän todellisuuden puolella?

Jos journalismissa on "omalaatuisensa massaluonteisen tekstiviestinnän järkeä" - ja epäilemättä siinä sitä on - niin ihmisten ei kuitenkaan ole syytä vain ottaa sitä vastaan ja tunnustaa: affirmatiivisesti. Päinvastoin on syytä kysyä kriittisesti, millaista järkeä se on, mitä kaikkea siihen kuuluukaan; eikä vastaukseksi ole syytä kelpuuttaa sitä kehään johtavaa ajatusta, että se on journalismin omalaatuista järkeä, jonka oikeutus on siinä itsessään. - Mutta tietenkin kriittisellä tarkastelulla täytyy olla jokin kanta, josta käsin se esittää kysymyksen esimerkiksi

siitä, mitä muuta journalistinen työ saattaa matkaan kuin journalismia. Mikä se kanta voisi olla?

Noro hahmottelee kritiikin näköaloja näin: "Marxilla (ja meillä) on kuitenkin yksi mahdollisuus: luottaa sivilisatoriikkaan, mutta olla samalla elävän työn kannalla välttyäkseen affirmaatiolta. Elävä työ on aina arvaamatonta, eikä se alistu kuolleelle työlle koskaan täysin" - niin kuin journalismikaan ei alistu kuolleelle työlle, oli sen ytimenä sitten pääoman logiikka tai journalismin instituutio. "Siinä on aina, kuinka vieraantuneessa tilassa tahansa, residuaali, joka ei alistu. Sen logiikkana on kapinalogiikka" (86). Elävä työ on kuitenkin sellainen otus, Noro huomauttaa, että "paraskaan mestariajattelijä (Hegel tai Marx) ei pysty antamaan sille teoreettista esitystä (kuten käsitteelle tai pääomalle)". Miten sitten voimme ylimalkaan päästä elävän työn, elävän, alistumattoman journalismin puolelle?

Se ei käy, minusta näyttää, Malmbergin kritiikkikonseptin pohjalta; sen suuret ansiot ovat journalistisen sivilisatoriikan määrittämisessä ja puolustamisessa. Tarvitaan hiukan toisenlaista kritiikkikäsitystä. Millaista?

Mieleni tekee kääntää Malmbergin - niin kuin sen näen: idealistinen - ohjelma toisin päin. Journalismia ei ole journalismin idean vuoksi, vaan päinvastoin on journalismin idea, koska on journalismia. Mutta eikö tämä johda sitten tunnistamisen ongelmaan; mistä tiedämme, mikä on journalismia (ja vielä vaativammin: hyvää, huonoa tms. journalismia), ellei ole journalismin ideaa, journalismin kriteeriä? Periaatteessa ongelma ei ole ylivoimaisen hankala. Journalismia on se käytännöllinen toiminta, joka herättää ajatuksen journalis-

mista ja journalismin arvostelun. Näin ajatellen ei journalismin identiteetti ole journalismin ideassa, eikä journalismin idea kelpaa journalismin arvostelun kriteeriksi - kun näet journalismi on kriteerinsä produktiivinen perusta (tässä horisontissa mahdollista on enää affirmatiivinen kritiikki). Ideansa nähden produktiivisena voimana journalismi on identifioitava toisin.

Olen esittänyt yhden mahdollisuuden tutkielmassani **Formation of the newspaper**, joka on yksi Malmbergin **Journalismikritiikissään** arvostelemia teorioita (s. 128-164). Se ei tosin puhu niinkään journalismista kuin sanomalehdestä, ja sanomalehdellä se tarkoittaa monimuotoista ja monimääreistä sanomalehtitoimintaa. Tässä horisontissa ja alustavasti se määrittää sanomalehden itse asiassa sitä kautta, että tietty toiminta on antanut aiheen sanomalehden tutkimukselle; alustavasti sanomalehti on yhtä kuin sanomalehtitieteen tutkimuskohde sanomalehtitieteen traditiossa. Mutta tämä ei vielä anna sanomalehden identiteettiä ideansa tuottavana voimana, ja niinpä tutkielmani varsinainen sanomalehden määrittäminen onkin alustavasti tunnistetun käytännön, nimittäin sanomalehtitieteen tunnistaman monimuotoisen ja -määreisen sanomalehtitoiminnan realisoima yhteiskunnallinen vaikutusyhteys, Wirkungszusammenhang. **Tämän vaikutusyhteyden selvittäminen on samalla sanomalehden (journalismin) kritiikkiä.**

Kritiikin muotona ei ole "x on hyvä (huono tms.), koska..." eli miten hyvä tai huono esimerkki x on X:ää. Pikemmin kritiikin muotona on: mikä on $(x \in X)$:n vaikutusyhteys? (Tässä X on kokonainen sarja X_i , mikä tarkoittaa, ettei sanomalehdellä ole kiinteää

olemusmäärittystä, vaan muuttuva tai kehittyvä.)

On totta, ettei tältä pohjalta ole helppoa esittää, mitä sanomalehden pitäisi olla - sen tapainen tehtävä ei ole edes keskeinen sanomalehden vaikutusyhteyden kriittisessä tutkimusprojektissa. Normatiivisuus tuntuisi edellyttävän kiinteää olemusmäärittystä, ja sen pohjalta taas kritiikki pyrkii muuttamaan affirmaatioksi. - Vaikutusyhteyden tutkimuksen käytännöllinen voima on jos missään niin siinä, että se voi periaatteessa selventää, mitä esimerkiksi journalistit tekevät, kun tekevät journalismia. Tarkoitus ei ole syrjäyttää ateoreettista ja luonnollista asenetta sanomalehteen tieteellisen ja pätevän asenteen hyväksi, vaan selventää sitä yhteyttä, jossa luonnollinen asenne on juuri luonnollinen (nimittäin tietysti sikäli kuin luonnollinen asenne ei itse tiedosta yhteyksiään). Praktinen johtopäätös jää aina elävälle työlle - mutta

näin päästään kuitenkin elävän työn puolelle Noron hahmotelman mukaisesti. Muutettavat muuttaen pitäisin kauniina Mehtosen filosofia-ajatusta journalismin ja sen tutkimuksen suhteissa: "Filosofisen ajatus-poliisin ja -tuomarin, joka estää, tutkii ja rankaisee ja samalla kahlitsee 'filosofiaan', sijaan on syytä rehabilitoida Sokrateen ajatusta filosofiasta kätilönä, joka ei enää pysty itse synnyttämään, mutta joka voi tukea synnytystä." (Mehtonen Tiedotustutkimuksessa 1/83, 29.)

Edellä sanomastani huolimatta pidän Malmbergin kritiikkiä tutkielmastani **Formation of the newspaper** suurelta osalta oivaltavana, perusteltuna ja paikkansa pitävänä - mikä tarkoittaa, että myönnän tutkielmani sanomalehden yhteiskunnallisen vaikutusyhteyden tarkasteluna olevan sekä osin ristiriitainen että keskeneräinen.